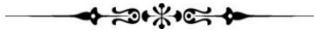

พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมไทย
BUDDHISM AND THE DEVELOPMENT OF THAI SOCIETY

¹พระสฤทธิ์ สุมโน, ²ชาญวิทย์ พรหมพิทักษ์ และ ³นันทอง ทองใบ
¹Phra Sarit Sumano, ²Chanwit Prompitak and ³Nubthong Thongbai

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

^{2,3}มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ประเทศไทย

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

^{2,3}Sripatum University, Thailand

¹dlava25150@gmail.com ²Chanwit.pr@spu.ac.th, ³nubthong.th@spu.ac.th

Received: October 7, 2025; **Revised:** December 8, 2025; **Accepted:** December 30, 2025

บทคัดย่อ

ในสมัยโบราณสังคมไทยถือว่าพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันหลักของชาติ คือ สถาบันพระพุทธศาสนาซึ่งได้รับการยอมรับและศรัทธาจากประชาชนคนไทยมาโดยตลอด ทั้งนี้ เพราะพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทต่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้าน หากเรามองย้อนกลับไปในอดีตจะพบว่าชาวบ้านเมื่อประสบปัญหาหรือเกิดความทุกข์ร้อนใด ไม่ว่าจะ เป็นทางกายหรือทางจิตใจ ก็จะไปหาพระสงฆ์เพื่อขอคำปรึกษาและระบายความทุกข์ หน้าที่บทบาทของพระสงฆ์ในส่วนนี้ สามารถช่วยเหลือชาวบ้านได้แทบทุกอย่าง วัดและพระสงฆ์ในอดีตจึงเปรียบเสมือนผู้ที่เป็นทั้งครู สอนหนังสือ อบรมศีลธรรม สอนการประกอบอาชีพ รักษาชาวบ้านที่เจ็บป่วยไม่สบาย ประนีประนอมความให้กับชาวบ้านที่เกิดกรณีพิพาทกัน สงเคราะห์คนชรา และเด็กกำพร้าที่ไม่มีใครเลี้ยงดูและอีกมากมาย นอกจากนั้นยังทำหน้าที่เป็นนักวิชาการเกษตร ที่คอยให้คำแนะนำเกี่ยวกับการปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ รวมทั้งฝึกวิชาชีพต่าง ๆ ให้กับชาวบ้าน ภาระหน้าที่เหล่านี้แม้จะไม่ปรากฏในพุทธบัญญัติโดยตรงแต่ก็มีความสำคัญในการช่วยเหลือชาวบ้านและชุมชนที่พระสงฆ์ได้ทำหน้าที่ตลอดระยะเวลาอันยาวนานในสังคมไทย

คำสำคัญ : พระพุทธศาสนา, การพัฒนา

¹ อาจารย์, คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม ขอนแก่น

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม ขอนแก่น

Abstract

In ancient times, Thai society regarded Buddhist monks as an integral part of the nation's principal institutions, namely the institution of Buddhism, which has long been recognized and deeply revered by the Thai people. This is because monks have played a significant role in the daily lives of local communities. A retrospective view of the past reveals that whenever villagers encountered problems or experienced suffering, whether physical or psychological, they would go to temples to seek advice from monks and to express their distress. In this regard, the roles and responsibilities of Buddhist monks enabled them to provide assistance to villagers in almost all aspects of life. In the past, temples and Buddhist monks functioned as multifaceted pillars of society, serving as teachers who provided literacy education, moral training, and vocational instruction. They also cared for villagers who were ill, mediated disputes within communities, offered support to the elderly and orphaned children, and fulfilled many other social responsibilities. Moreover, they acted as agricultural advisors by providing guidance on crop cultivation and animal husbandry, as well as offering training in various occupations to local communities. Although these responsibilities are not explicitly prescribed in Buddhist doctrine, they have played a significant role in supporting villagers and local communities, roles that Buddhist monks have continuously fulfilled over a long period of time in Thai society.

Keywords: Buddhism, Development

บทนำ

จากวิกฤตการณ์ต่างๆ ทางเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมาในสังคมโลกเป็นเหตุปัจจัยนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของประชาชนไทย โดยเฉพาะวิกฤติไวรัสโควิด 19 ถือเป็นบทเรียนอันล้ำค่าที่ชาวไทยทุกคนควรทำความเข้าใจ ศึกษาสืบเสาะหาสาเหตุแห่งปัญหานั้น ๆ แล้วดำเนินการหาวิธีแก้ไขปัญหามาตรกักรัยสัง 4 ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค โดยมุ่งแก้ปัญหาที่สาเหตุแห่งทุกข์ ได้แก่ ตัณหา กล่าวคือ ความทะยานอยากหรือความต้องการที่ไม่รู้จักพอของมนุษย์ เพราะหากบรรเทาหรือหยุดอำนาจของตัณหาภายในบุคคลเสียได้ก็สามารถแก้ไข ปัญหาทั้งหมดของมนุษย์ได้ซึ่งจำเป็นต้องใช้มรรควิธี คือ ปรชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นแนวคิดเศรษฐกิจที่อยู่บนฐานของความรู้และ คุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

ประเด็นสำคัญคือ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่เกิดจากพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่ทรงมุ่งหวังให้

สังคมไทยเป็นสังคมที่พึ่งตนเองได้ โดยพระองค์ได้ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ.2516 พระองค์ได้ทรงปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่างในแนวทางของความพอเพียงอย่างต่อเนื่อง ต่อมาทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับ “ทฤษฎีใหม่” เพื่อส่งเสริมให้พสกนิกรในภาคเกษตรประสบผลสำเร็จในการดำเนินชีวิตที่พอเพียง ในระยะแรกภาครัฐยังไม่ได้ให้ความสนใจส่งเสริมแนวพระราชดำริอย่างจริงจังมากนัก จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2540 เกิดปัญหาภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจทำให้ แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ได้รับความสนใจ รัฐบาลจึงได้ส่งเสริมกิจกรรมโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

ปัจจุบันปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเติบโตและขยายผลออกไป ช่วยให้สังคมไทยจากภาวะที่เป็นปัญหา จนสามารถดำรงอยู่ในสังคมไทยได้อย่างมั่นคงและเป็นที่ยอมรับของสังคมโลก เพราะเป็นแนวคิดที่ได้อาศัยพื้นฐานจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทยผสมผสานแนวธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนามาเป็นแกนสำคัญคือทางสายกลาง และความสันโดษ ซึ่งเป็นที่มาของคำว่า ความพอเพียง อันหมายถึง “ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในโดยอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความ ระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน” ในขณะที่เดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสมดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี ซึ่งจะทำให้บรรลุเป้าหมายคือศักยภาพในการพึ่งตนเองและคุณภาพแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากการศึกษาวิเคราะห์ของนักวิชาการพบว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หลากๆ ประการ จึงอาจกล่าวได้ว่า “แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนา” เนื่องจากมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ปรากฏในแนวคิดช่วยส่งเสริมสนับสนุน สร้างประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สนับสนุนการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี เมื่อเป็นเช่นนี้การส่งเสริมให้มีการเผยแผ่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงควบคู่กับการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นสิ่งที่มิใช่ประโยชน์ต่อสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง พุทธศาสนิกชนก็จะได้รับประโยชน์จากการนับถือพระพุทธศาสนา ได้อย่างเต็มที่ในอีกด้านหนึ่งแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งกำลังเป็นที่แพร่หลายอยู่นี้ก็必将มีความชัดเจนในเชิงนโยบายมากขึ้น และในทางปฏิบัติเมื่อนำพระพุทธศาสนามาควบคู่กัน ประชาชนสามารถดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมได้เป็นอย่างดี ส่วนสำคัญที่ช่วยให้การดำเนินการดังกล่าวข้างต้นให้ประสบผลสำเร็จ นั่นคือ บ้าน วัด ราชการ(บวร) ที่จะอธิบายต่อไปนี้

บ้าน วัด ราชการ(บวร) สานสัมพันธ์เพื่อพัฒนาชุมชน

ความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุนิยมจากประเทศตะวันตกได้เข้ามามีอิทธิพลต่อจิตใจ และการดำเนินชีวิตของคนไทยเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านยึดติดในวัตถุสิ่งของ ทำให้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นการเห็นแก่ตัวมากขึ้น มีค่านิยมที่ฟุ้งเฟ้อยอมทำทุกวิถีทางเพื่อจะได้มาซึ่งสิ่งของที่ต้องการ โดยไม่คำนึงถึงบาปบุญคุณโทษ สร้างความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ส่วนรวมเป็นอย่างมาก ส่วนหนึ่งมาจากระบบเศรษฐกิจที่พัฒนามาจากประเทศฝั่งตะวันตก ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการบริหารประเทศโดยปรับเปลี่ยนระบบการศึกษาออกจากวัดไปสู่โรงเรียน ทำให้วัฒนธรรมการถือฤกษ์การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันที่ชาวบ้านเคยได้รับการอบรมจากวัดจึงเริ่มลดน้อยลง จากสภาพสังคมปัจจุบันไม่เอื้อให้พระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับชุมชนเหมือนอย่างในอดีตทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัดกับชุมชน จากสภาพการณ์ดังกล่าวทำให้พระสงฆ์ผู้ซึ่งเคยมีบทบาทเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและการพัฒนาต่าง ๆ ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นเหลือเพียงที่พึ่งทางพิธีกรรม บางแห่งเป็นแหล่งมอมเมาชาวบ้านให้ยึดติดในไสยศาสตร์เป็นการซ้ำเติมชาวบ้านเข้าไปอีกจากปัญหาดังกล่าวจึงจำเป็นต้องหาแนวทางฟื้นฟูบทบาทพระสงฆ์ให้เหมือนครั้งอดีตที่ผ่านมาดังคำที่ว่า

“วัดจะดีมีหลักฐานเพราะบ้านช่วย บ้านจะสวยเพราะมีวัดค้ำค้ำ
บ้านกับวัดผลัดกันช่วยก็อวยชัย ถ้าขัดกันก็บรลัยทั้งสองทาง”

สุภาชิตน์ เรามักจะเห็นกันเมื่อไปวัดวาอารามต่างๆ เพื่อบ่งบอกให้รู้ว่าบ้านและวัดขาดกันไม่ได้เลย นอกจากนี้ยังมีส่วนราชการในชุมชนที่เข้ามามีบทบาทในสองหน่วยหลักทางสังคมเพิ่มอีกหนึ่ง คำว่า “บวร” จึงไม่ได้มีความหมายตามพจนานุกรมไทยที่แปลว่า ประเสริฐ, ล้ำเลิศเท่านั้น แต่มาจาก

บ คือ บ้าน บ้านที่มีชาวบ้าน ชุมชน มีคนอาศัยอยู่ผู้ที่จะสืบสานวัฒนธรรม ศาสนาและซึมซับคำสอนจากพระสงฆ์เป็นผู้ส่งเสริม สนับสนุนให้พระพุทธศาสนาได้ยั่งยืนยาวนานอย่างถึงแก่นแท้

ว คือ วัด วัดที่มีพระสงฆ์ ผู้ที่อาสาจะละกิเลสทางโลกมาศึกษาพระธรรม เพื่อเผยแผ่หลักพระพุทธศาสนาให้ชาวบ้านได้เข้าใจถึงการดำรงชีวิตอย่างสงบ เป็นสุข

ร คือ ราชการ ที่ประกอบด้วย โรงเรียน หน่วยงานราชการ องค์กรต่างๆ ในสมัยโบราณเดิมทีแหล่งที่ประสิทธิ์ประสาทวิชานั้นคือวัด ต่อมาได้แยกออกมาเป็นโรงเรียนที่เป็นสถานที่ให้การศึกษาโดยตรงต่อทุกเพศทุกวัย ซึ่งปัจจุบันยังมีโรงเรียนอีกหลายแห่งที่ยังมีชื่อวัดเป็นชื่อโรงเรียนอยู่ นอกจากนั้น ยังมีส่วนราชการ ที่เกี่ยวข้องในชุมชน ไม่ว่าจะเป็น เทศบาล อบต. โรงพยาบาล สถาบันการศึกษา และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือประชาชนในชุมชน

ฉะนั้นคำว่า “บวร” จึงไม่ใช่เพียงคำประกอบที่ใช้เรียกสถานที่ต่างๆ เท่านั้นมันมีที่มาถึงสังคมที่เกื้อกูลส่งเสริมช่วยเหลือ ซึ่งกันและกันในวงเวียนสังคมนั้นๆ ความเจริญที่แท้จริงของสังคมที่จะมีความสุขจึงจะสมบูรณ์แบบโดยการนำสถาบันหลักในชุมชนท้องถิ่นมาเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนา อันได้แก่ การนำเอาสถาบันที่สำคัญในชุมชน 3 สถาบัน ได้แก่

1. สถาบันทางสังคม (บ = บ้าน)
2. สถาบันศาสนา (ว = วัด)
3. ส่วนราชการ (ร = ราชการ)

พนักกำลังจัดตั้งเป็นองค์กรที่เรียกว่า “บวร” เพื่อนำมารองรับและดำเนินการต่างๆ ตามนโยบายของทางราชการ ฉะนั้น คำว่า “บวร” จึงเป็นคำย่อ โดยการนำเอาพยัญชนะต้นของคำว่า บ้าน วัด ราชการ มาบัญญัติเป็นคำใหม่ คือ ซึ่งมีองค์ประกอบของ “บวร” ดังต่อไปนี้

1. สถาบันทางสังคม (บ้าน) ซึ่งประกอบไปด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน อบต. สาธารณสุขตำบล เกษตรตำบล เป็นต้น รวมทั้งระบบกลไกในการบริหารที่มาจากรัฐ ในรูปอื่นๆ ที่จะพัฒนาทางด้านสภาพแวดล้อม ทางด้านกายภาพต่างๆ ภายในหมู่บ้านหรือชุมชน

2. สถาบันศาสนา (วัด) หน่วยทางสังคมอีกหน่วยหนึ่งที่สำคัญยิ่ง ประกอบด้วย เจ้าอาวาส พระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ในอดีตวัดคือศูนย์รวมของทุกๆ สิ่ง ตั้งแต่เกิดจนตาย เกิดก็ไปวัดให้พระตั้งชื่อ หากเป็นชายก็จัดให้บวชเรียน เขียนอ่าน พอโตหน่อยจะออกเฝ้าออกเรือนพระก็เป็นผู้ดูแลรักษาที่ให้อีก ไปจนวาระสุดท้ายของชีวิต

3. ส่วนราชการ หน่วยทางสังคมสุดท้ายที่กล่าวถึง ประกอบ ด้วย ผู้บริหาร บุคลากรทางการศึกษาอื่นๆ ทั้งในโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย และองค์กรส่วนราชการอื่นๆ ในชุมชน

กระบวนการประชาสังคม (บ้าน วัด ราชการ) เป็นหน่วยทางสังคมที่มีความสำคัญทั้งหมด วัด มีบ้านและโรงเรียนให้การอุปถัมภ์ คำชูที่านุบำรุงพระศาสนาบ้านก็มีวัดคอยให้สติเตือนใจ รวมทั้งจิตวิญญานและมีส่วนราชการคอยสนับสนุนกิจกรรมในชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีวัดที่ให้การสนับสนุน อบรมสั่งสอนในศีลธรรม และมีชุมชนที่คอยให้การสนับสนุนผู้ที่มีความรู้ความสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยอาจเป็นครูภูมิปัญญาให้ความรู้ในเรื่องที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นนั้นๆ และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการ ทำให้ คำว่า “บวร” คำนี้ไม่ได้เป็นแค่คำพูดสละสลวยคำหนึ่ง แต่เป็นถึงการรวมตัวของหน่วยทางสังคมที่สำคัญที่สุดในชุมชน สร้างความเจริญงอกงามที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรมอันจะเกิดจากความดีงามของคนทุกคนที่จะร่วมกันพัฒนาทั้งสามส่วนไปพร้อมๆ กัน

ดังนั้น ประชาสังคมแบบ “บวร” จึงเป็นการนำเอาสถาบันหลักในชุมชนมาเป็นกลไกในการพัฒนาและสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการเชื่อมสัมพันธ์พัฒนา ตัดสินใจ แก้ปัญหาตนเองกำหนดแผนแม่บทพัฒนาชุมชนด้วยการร่วมกันคิด บริหารจัดการชุมชนของคนในท้องถิ่นที่ร่วมกันเป็นเจ้าของ อันจะนำไปสู่ “การพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน”

แนวทางสำคัญที่จะช่วยให้ทั้งวัดและพระสงฆ์สามารถก้าวต่อไปข้างหน้าได้อย่างเข้มแข็ง คือปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดช

มหาราช บรมนาถบพิตรทรงพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยไว้ในฐานะที่เป็นเสมือนเข็มทิศของการดำเนินชีวิต (ทัศนีย์ ลักขณา, 2554, น.52) เป็นทางหนึ่งของการบริหารและการพัฒนาของสังคมในระยะยาวที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดความสมดุลในกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนในชุมชน ตลอดจนมีภูมิคุ้มกันสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขในโลก ส่วนระบบทุนนิยมซึ่งมีลักษณะที่มุ่งหวังแต่ความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ นิยมที่จะแสวงหาความร่ำรวยจากการลงทุน การบริโภคถือเป็นด้านที่อันตรายของระบบทุนนิยม ทำให้เกิดสภาวะของการแข่งขันรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ประชาชนถูกกระตุ้นให้เกิดการบริโภคอยู่ตลอดเวลา พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จึงทรงพระราชทานเกษตร ทฤษฎีใหม่แก่ประชาชนไทยในปี พ.ศ.2539 เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรรายย่อยของประเทศหลังจากภาวะเศรษฐกิจ ในปี พ.ศ.2540 ต่อมาพระองค์ได้พระราชทานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นทางการ ต่อมาพระราชทานคำอธิบายในภายหลังโดยมีความหมายในแนวทางปฏิบัติของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ทันต่อโลกในยุคของโลกาภิวัตน์

ความสำคัญของ“ความพอเพียง”ที่เป็นความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมไปถึงความจำเป็นที่ต้องมีระบบคุ้มกันที่ดีในตัวพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งในภายนอกและภายในทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอนในขณะเดียวกันก็จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักวิชาการ นักธุรกิจทุกระดับให้มีจิตสำนึกในคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริต รวมทั้งความรอบคอบเพื่อให้สมดุลพร้อมต่อการยอมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางในทางด้านวัตถุ สังคมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดีกล่าวคือ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตสำหรับชาวไทยทุกระดับในสังคม น้อมนำสู่แนวทางพุทธธรรมเน้นการเดินทางสายกลาง ที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดความสมดุลอย่างยั่งยืน เน้นการปฏิบัติเพื่อการสร้างความสามารถในการพึ่งตนเอง แต่ไม่ต้องเคร่งครัดถึงกับจะต้องพึ่งตนเองได้ทั้งหมดแม้เพียงเศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอ ไม่ได้แปลว่าเศษหนึ่งส่วนสี่ของพื้นที่แต่หมายถึงเศษหนึ่งส่วนสี่ของการกระทำที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับชีวิต จากแนวพระราชดำริดังกล่าว รัฐบาลจึงอัญเชิญมาเป็นสาระสำคัญในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (2544 - 2549) เป็นครั้งแรก และต่อเนื่องมาจนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (2560 - 2565) ซึ่งเป็นแผนฯ ฉบับปัจจุบัน จะพบว่าประเด็นสำคัญคือ มีการกล่าวถึงการนำเอาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางหลักในการพัฒนาสังคมเพื่อทำให้สังคมไทยได้มุ่งสู่“สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (Green and Happiness Society)” ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศไทยในปัจจุบัน นำไปสู่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13 (2566 - 2570) โดย เลขาธิการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(ประชาชาติ.น.7.) กล่าวว่า (ร่าง) แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13

ได้กำหนดทิศทางการพัฒนาบนพื้นฐานของหลักการแนวคิดที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิด Resilience เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสหประชาชาติ (SDGs) และโมเดลเศรษฐกิจ BCG (Bio-Circular-Green Economy) เพื่อมุ่งสู่วิสัยทัศน์หลักของแผนพัฒนา คือการ “พลิกโฉม” ประเทศไทย สู่ “สังคมก้าวหน้า เศรษฐกิจสร้างมูลค่าอย่างยั่งยืน”

หลักพุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

พระพุทธศาสนาจะมีองค์ความรู้ที่สามารถอธิบายกฎของธรรมชาติและสรรพสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงที่มีอยู่ก่อนการอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าซึ่งพระองค์นั้นได้ค้นพบ และนำมาเผยแผ่ให้ศาสนิกได้รู้และปฏิบัติตาม ส่วนในความเป็นศาสตร์ของพระพุทธศาสนายังสามารถบูรณาการ ที่ทำให้เราศึกษาได้หลายศาสตร์ประกอบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจในศาสตร์นั้น ๆ เพราะองค์ความรู้ในพระพุทธศาสนา ก็เพื่อการพัฒนาภูมิปัญญาตามแบบแผนวิถีพุทธ ซึ่งเป็นที่สนใจของผู้แสวงหาทางเลือกใหม่ในการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีข้อมูลความรู้ทางศาสตร์ต่างๆ โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกระจำสำหรับการดำเนินชีวิตด้านเศรษฐกิจให้รอดอย่างมีคุณภาพที่น่าจะเป็นทางเลือกให้สังคมที่กำลังประสบปัญหาอยู่ ณ ขณะนี้ ผู้เขียนจึงรวบรวมและนำมาเสนอ ดังนี้

1. พุทธเศรษฐศาสตร์

พุทธเศรษฐศาสตร์ (Buddhist Economics) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรม การดำเนินธุรกิจของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับ การผลิต จำหน่าย แจกจ่าย บริโภค และการใช้สอยสิ่งของต่างๆ ที่มีอยู่อย่างจำกัดเพื่อสนองความต้องการที่มีอยู่อย่างไม่จำกัด เพื่อให้เกิดคุณภาพชีวิตจึงมีการนำเอาหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ให้เข้ากับแนวคิดด้านเศรษฐศาสตร์ที่มีการพัฒนามาจากอารยธรรมตะวันตกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานะความเป็นจริงของตัวมนุษย์ หรือความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2552,น.43.) ได้ แสดงทัศนะไว้อย่างน่าสนใจว่า “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” นั้นต้องสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจร การที่จะสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจรก็ต้องเป็นไปโดยสัมพันธ์ด้วยดีกับองค์ประกอบทุกอย่างในระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ องค์ประกอบเหล่านี้ประสานกันด้วยและเกี่ยวเนื่องกันด้วยการดำรงอยู่ร่วมกันและก็เดินไปด้วยกัน ฉะนั้นพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ก็ต้องเป็นไปในทางที่ไม่เบียดเบียนตน คือ ไม่ทำให้เสียคุณภาพชีวิตของตนเองแต่ให้ไปในทางที่พัฒนาคุณภาพชีวิตเสริมคุณภาพชีวิตนั้นเป็นการไม่เบียดเบียนตน และไม่เบียดเบียนผู้อื่น คือไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม และไม่ทำให้เสียคุณภาพของระบบธรรมชาติแวดล้อม (eco systems)” อภิชาติ พันธเสน (2550,น.43) ได้แสดงทัศนะไว้ว่า “พุทธเศรษฐศาสตร์หมายถึงการนำเอาคำสอนของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์เข้ากับแนวคิดในวิชาเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนามาจากอารยธรรมตะวันตก กล่าวโดยสรุปได้ว่าคือ วิชาที่ว่าด้วยการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จะทำให้ปัจเจกบุคคล และสังคม บรรลุซึ่งความดีสุขจากการมีชีวิตอยู่ในโลกวัตถุภายใต้เงื่อนไขของการมี

ทรัพย์สินที่จำกัด”

จะเห็นได้ว่าหลักการของพระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความสุขให้แก่มนุษย์ เช่นเดียวกับกับเศรษฐกิจตามหลักเศรษฐศาสตร์แต่มีบางมุมมองที่จุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา จะมีความแตกต่างจากจุดมุ่งหมายของเศรษฐกิจ เพราะเศรษฐกิจมีจุดมุ่งหมายเพื่อบำบัด หรือสนอง ความต้องการของมนุษย์ให้เกิดความสมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ทั้งปวง รวมทั้งการมีความ ต้องการให้มนุษย์มีการเป็นอยู่ที่ดีมีอาหารที่ดีมีเครื่องอุปโภคบริโภคที่หลากหลายในทางเศรษฐกิจ ถือว่าเป็นมาตรฐานในการครองชีพที่สูงเพราะจะทำให้ชีวิตมีความสะดวกสบายยิ่งขึ้น ก็จะทำให้ สินค้าที่ผลิตขึ้นมีการให้บริการมากขึ้น มุ่งเน้นเป้าหมายที่จะสร้างความสุขให้มนุษย์ที่วัตถุสิ่งของ เท่านั้นเอง ในส่วนมุมมองของพระพุทธศาสนาไม่ได้จำกัดความสุขของมนุษย์อยู่ที่เพียงวัตถุสิ่งเพียง ประการเดียว แต่มีความหมายครอบคลุมถึง ความสุข 2 ประการ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต),(2554,น.102) กล่าวไว้ คือ

1. โลภียสุข ซึ่งเป็นความสุขของปุถุชนหรือฆราวาสผู้ครองเรือน เป็นสุขที่พัวพันกับ ทรัพย์สินสมบัติและวัตถุต่าง ๆ เป็นประเภท อามิสสุข (กาม กิณ เกียรติ) ความสุขทางเศรษฐกิจ ก็จัดอยู่ในความสุขประเภทนี้จะเป็นความสุขของการแสวงและการที่จะให้ได้สิ่งของ เพื่อมาบำบัด ความต้องการของตนเองตามความปรารถนา

2.โลกุตตรสุข เป็นความสุขของผู้สิ้นกิเลสสาละ สำเร็จเป็นอริยะบุคคลแล้ว เป็นความสุขที่ เที่ยงแท้ยั่งยืนไม่พัวพันอยู่กับสิ่งวัตถุใด ๆ ที่เป็นเครื่องสนองอารมณ์ปรารถนาเพราะเป็น ความสุขที่ได้มาจากการตัด ลด ละ เลิก ความต้องการหรือทะยานอยาก แทนที่เราจะพยายามแสวง สิ่งของมาสนองความต้องการที่ไม่รู้จักอิ่ม ไม่รู้จักพอของเราอย่างเดียว เราอาจจะหาความสุขจาก การดับความต้องการที่ทำให้จิตร้อนรนหรือแทนที่จะหาความสุขจากการแสวงหาหรือสะสมทรัพย์ อย่างเดียว เราอาจจะหาความสุขจากการเสียสละทรัพย์เพื่อ ประโยชน์สาธารณะหรือช่วยเหลือ มนุษย์โลกด้วยกันก็ได้เพราะว่า ถ้าเรารู้จักให้ แบ่งปันเอื้ออากรียมากเท่าใด เราก็จะออกจากกิเลส อารมณ์ โลก โกรธ หลง ได้ง่ายขึ้นและในที่สุดก็จะพบกับความสุขที่เป็นโลกุตตรหรือที่เรียกว่าเป็น บรมสุขอย่างแท้จริงในทางพระพุทธศาสนา

สรุปได้ว่าพระพุทธศาสนาได้สอนเกี่ยวกับความสุขของบุคคลไว้ว่าทุกคนสามารถแสวงหา ความสุขได้เท่าเทียมกันหากแต่ว่ารู้จักควบคุมจิตใจและความทะยานอยากของตนได้ ซึ่งตรงกันข้าม กับเศรษฐศาสตร์ที่กล่าวว่าผู้ที่มีทรัพย์เท่านั้นที่จะมีความสุข พระพุทธศาสนากับเศรษฐศาสตร์ต่างก็ มีจุดมุ่งหมาย คือให้มีความสุขเหมือนกัน แต่พระพุทธศาสนาได้ให้ความสุขที่กว้างขวางกว่า เศรษฐศาสตร์มากถึงแม้จะสอนเรื่องความสุขที่สูงกว่าวิชาเศรษฐศาสตร์ก็ตาม แต่พระพุทธศาสนาไม่เคยมองข้ามโลกียสุข ที่ถือว่าเป็นความสุขของฆราวาสตามหลักเศรษฐศาสตร์เพราะทั้งสองมีวิธีการ ที่แตกต่างกัน อุปมาเหมือนคนที่เดินด้วยเท้าเปล่า และคนนั่งรถยนต์เพื่อไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ หรือที่ความต้องการจะต่างกันที่ประสิทธิภาพในการดำเนินไป คนเดินก็จะช้าเปรียบเหมือนโลกียสุข แต่ คนนั่งรถยนต์ก็จะสามารถไปได้เร็ว เปรียบเหมือนโลกุตตรสุขที่เป็นความสุขที่เป็นอมตะ เศรษฐศาสตร์อุปมาเหมือนคนเดินด้วยเท้าเปล่า ส่วนพระพุทธศาสนา อุปมาเหมือนคนนั่งรถยนต์ที่

เหมือนกันก็คือเพื่อไปสู่ความต้องการ ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเน้นที่โลกุตระสุขมากกว่าโลกียสุขก็ตาม แต่พระพุทธศาสนาก็ไม่เคยมองข้ามโลกียสุข เพราะถือว่าโลกียสุขเป็นจุดมุ่งหมายของเศรษฐกิจทั่วไป จึงพยายามสอนหลักศีลธรรม เพื่อให้เป็นคนดีมีคุณภาพของสังคมประเทศชาติ พระพุทธศาสนาตระหนักดีว่าศีลธรรมจะดีได้ยากถ้ามนุษย์ยังทุกข์ยาก ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในธรรมบทที่ 6 (2551,น.143) โดยทรงปรารภถึงบุคคลเลี้ยงโคที่มีความหิว พระพุทธองค์ก็ไม่ทรงแสดงธรรมโปรด เพราะว่าปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจของสังคมมีความสำคัญยิ่งกว่าการที่จะปลูกฝังศีลธรรมให้มีในใจของบุคคลได้นั้น ย่อมจะต้องอยู่บนพื้นฐานความมั่นคงทางเศรษฐกิจ พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนมากมายก็เพื่อให้มนุษย์ตั้งเนื้อตั้งตัวให้ได้ในทางเศรษฐกิจโดยพยายามยกฐานะของตนให้สูงขึ้นด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยยึดหลักกรรมควบคู่กันไป จะเห็นได้ว่าหลักกรรมเหล่านั้นจะเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในสังคม และไม่มีข้อใดที่ขัดแย้งกับระบบทางเศรษฐกิจสมัยใหม่เลย ตรงกันข้ามกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และช่วยแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างได้ผลดีอีกด้วยนั่นเอง ซึ่งถ้าหากพิจารณาแล้วจะเห็นว่าถ้าหากมีการนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ เพื่อการผลิตอย่างมีคุณธรรมแล้ว เชื่อได้ว่ามีส่วนช่วยให้สังคมมีความเข้มแข็งและยั่งยืนได้เป็นอย่างดีทีเดียว

แนวคิดการผลิตวิถีพุทธ

การผลิตวิถีพุทธ (เศรษฐกิจพอเพียง) เป็นเศรษฐกิจที่ทำให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ได้ตามสมควร แก่อัตภาพ มีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่เป็นการเบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นตลอดถึงสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย ผลิตให้พอเพียงที่จะเลี้ยงตน และครอบครัวให้มีอยู่มีกิน ความสุขตามฐานะแห่งตนหากผลผลิตเหลือก็จัดแบ่งเพื่อจำหน่ายแจกต่อไป รู้ประมาณในฐานะของตนผลิตโดยชอบธรรม ไม่มีอคติและใช้สอยบริโภคตามสมควรแก่ฐานะ และภาวะไม่มีความโลภจนเกินไป ชีวิตก็จะประสบความสุขตามอัตภาพของตนซึ่งองค์ประกอบในการผลิตวิถีพุทธ ประกอบด้วยหลักการสำคัญ 4 อย่างตามที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) (2554,น.20) เสนอไว้ คือ

1. คน เพื่อทำหน้าที่ในการดำเนินการผลิตโดยวางแผนว่าจะผลิตอย่างไร มุ่งเน้นเพื่อให้ได้ผลผลิตที่พอเพียงกับการเลี้ยงดูตนเอง และครอบครัว
2. เป้าหมาย คือ จะผลิตในปริมาณเท่าใด ผลิตเพื่อใคร
3. วิธีการ คือ การดำเนินการผลิตที่ไม่เบียดเบียนตน ผู้อื่น และทำลายสิ่งแวดล้อม
4. ปัญญา คือ การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการผลิต เพื่อให้การผลิตดำเนินไปสู่เป้าหมายที่ต้องการในทางพระพุทธศาสนาก็เน้นที่ปัญญานิยม มากกว่าบริโภคนิยม เพื่อให้มนุษย์รู้จักคิดเป็นแก้ปัญหาเป็น และนำพาชีวิตของตนให้อยู่รอดด้วยตนเองให้ได้

เมื่อศึกษาจากวัตถุประสงค์ในการผลิตวิถีพุทธ ก็จะทำให้เราเข้าใจว่าการผลิตเชิงพุทธนั้นเน้นเพื่อให้มนุษย์รู้จักพิจารณาปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก เพื่อให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของตนเอง รู้จักประมาณตนเองว่ามีกำลังสติปัญญาความสามารถ ความถนัดในการ

ผลิต (อัตตัญญูตา) และจะต้องพิจารณาควบคู่ไปกับปัจจัยภายนอกเสมอ โดยพิจารณาตามหลักการ กฎเกณฑ์ และธรรมชาติของมนุษย์ว่ามีความต้องการอะไรเป็นหลักอะไรเป็นปัจจัยรองจะต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมว่าด้วยการไม่ทำลาย แต่เพื่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น พิจารณาจุดมุ่งหมายหรือรู้ผลรู้ประโยชน์ที่ตนประสงค์ สิ่งที่ไม่ควรผลิต คือ อาวุธ เมรัย และยาพิษ พิจารณากาลเวลาสภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมตามฤดูกาล (กาลัญญูตา) รู้จักบริบทของชุมชนว่าจะผลิตอะไรเพื่อใคร เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เพราะว่าธรรมชาติของบุคคลในแต่ละสังคมจะมีลักษณะที่แตกต่างกันมีความชอบต่างกันความพอใจต่างกัน (ปรีสัญญูตา) ซึ่งสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต)(2554,น.30) ได้กล่าวไว้ในเศรษฐศาสตร์แนวพุทธว่า “การผลิตเป็นเรื่องใหญ่ เรื่องนี้ไม่ใช่เป็นเพียงการเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์แต่เป็นการพัฒนาธรรมชาติทั้งหมดในวงกว้าง (ธัมมัญญูตา) ในทางเศรษฐศาสตร์การผลิตเราคิดว่าเราทำอะไรให้เกิดใหม่แต่แท้จริงนั้นมันเป็นการแปรสภาพ คือแปรสภาพอย่างหนึ่งไปเป็นอย่างหนึ่งจากวัตถุหนึ่งไปเป็นวัตถุอีกอย่างหนึ่งจากแรงงานอย่างหนึ่ง การแปรสภาพนี้เป็นการทำให้เกิดสภาพใหม่โดยไม่ทำลายสภาพเก่า เพราะฉะนั้นในการผลิตนั้นตามปกติจะมีการทำลายด้วยเสมอไป แต่ถ้าเศรษฐศาสตร์จะเป็นวิทยาศาสตร์ที่แท้จริงแล้วจะคิดถึง แต่การผลิตอย่างเดียวไม่ได้การผลิตทุกครั้งก็เป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ ต้องมีการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมอื่นๆ อย่างรอบคอบ

ฉะนั้น จึงมีข้อพิจารณาเกี่ยวกับการผลิตในทางเศรษฐกิจนี้ เช่นว่าการผลิตบางอย่างเป็นการผลิตที่มีค่าเท่ากับการทำลาย ซึ่งเราจะมีปัญหาว่าควรจะมีผลิตดีหรือไม่ในบางกรณีเราอาจจะมี การงดเว้นการผลิต และการงดเว้นการผลิตนั้นก็เป็นการที่เสริมคุณภาพชีวิตได้ด้วย เราต้องพิจารณาเรื่องการผลิตโดยแยกออกอย่างน้อยเป็น 2 ประเภทได้แก่

- 1.การผลิตที่มีค่าเท่ากับการทำลาย เช่น การผลิตที่เป็นการทำลายทรัพยากร และทำให้สภาพแวดล้อมเสียกับการผลิตเพื่อการทำลาย เช่น ผลิตอาวุธ ยุทโธปกรณ์ เป็นต้น
- 2.การผลิตที่มีผลในทางบวกมีผลต่อคุณภาพชีวิต และในทางที่ทำให้คุณภาพชีวิตของผู้คนดีขึ้น

ซึ่งสุรพงษ์ วิบูลย์เศรษฐ์(2551,น.3)ได้กล่าวไว้ในเศรษฐศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนาว่า “สิ่งที่จูงใจให้ผู้ผลิต ทำการผลิตจะเป็นหลักพุทธธรรมที่มุ่งส่งเสริมคุณภาพชีวิต ผู้ผลิตควรนำหลักพุทธธรรมมาให้เป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในด้านการผลิต หลักธรรมที่นำมาใช้อาจได้แก่ หลักที่ว่าด้วยสัมมาอาชีวะ คือ การประกอบอาชีพหรือประกอบธุรกิจ ผลิตสินค้าที่ให้คุณแก่มนุษย์ไปผลิตสินค้าที่เป็นโทษต่อมนุษย์ ผู้ผลิตจะเลือกใช้เทคโนโลยีในการผลิต และเลือกนำเอาหลักพุทธธรรมมาใช้อย่างระมัดระวัง ไม่นำเอาทรัพยากรมาใช้ในปริมาณมากเกินไป จนทำลายสภาพแวดล้อมให้เสียความสมดุลซึ่งเป็นการเบียดเบียนธรรมชาติ และเบียดเบียนตนเองด้วย

หน้าที่ของนายจ้างพึงปฏิบัติต่อลูกจ้าง

1. ด้วยการจัดการงานให้ทำสมควรแก่กำลัง ไม่มีอคติต่อลูกจ้างคนใด คนหนึ่ง
2. ด้วยให้อาหารและรางวัล ให้สวัสดิการแก่ลูกจ้างอย่างเหมาะสม
3. ด้วยรักษาพยาบาลในคราวเจ็บไข้
4. ด้วยแจกของมีรสแปลกประหลาดให้กิน เพื่อเป็นการให้กำลังใจในการทำงาน
5. ด้วยปล่อยยให้สมัย และให้มีโอกาสพักผ่อนตามสมควร (ให้มีอิสระในโอกาสงานบุญ ประเพณีต่างๆ)

สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ของการผลิตวิถีพุทธ คือ วงจรการผลิตสินค้าขึ้นมาเพื่อสนองความต้องการของตนเองและบุคคลอื่น ในส่วนของพระพุทธศาสนามองว่าการผลิต คือ การประกอบอาชีพในทางที่ชอบไม่เบียดเบียนบุคคลอื่น สิ่งที่ได้มาสนองความต้องการของตนเองจะต้องได้มาโดยชอบโดยสุจริตไม่ฉ้อโกงคนอื่นมาไม่ลักขโมยประกอบอาชีพตามภาวะที่ตนเองมีประกอบอาชีพที่สุจริตตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่เน้นความไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น ด้วยความขยันหมั่นเพียรจนสามารถดำรงชีวิตจากรากฐานของรากหญ้า จนพัฒนาชีวิตให้พออยู่พอกิน การผลิตในเชิงพุทธจึงมุ่งเน้นไปที่คุณค่า ที่ตอบสนองความต้องการคุณภาพชีวิต และเอื้อประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อม และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

การดำเนินชีวิตวิถีพุทธ

พระพุทธศาสนามีแนวคิดและหลักธรรมที่เกี่ยวกับความพอเพียงหลายประการ ไม่ว่าจะ เป็นทางตรงหรือทางอ้อม ที่พอจะสรุปได้ในลักษณะแนวคิดเชิงประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อผู้ที่สนใจจะนำไปพัฒนาตนเองและชุมชน พอจะประมวลหลักสำคัญและในสิ่งที่สนับสนุนแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียงโดยตรง ดังนี้

ภาพที่ 1 แนวทางหลักการดำเนินชีวิตวิถีพุทธ

1.แนวคิดการดำเนินชีวิตทางสายกลาง คำว่า “ทางสายกลาง” ตรงกับ ภาษาบาลีว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” เป็นแนวทางการปฏิบัติที่พระพุทธเจ้า ได้ตรัสแสดงไว้ตั้งแต่การแสดงธรรมครั้งแรกเป็นที่ทราบกันดีว่า คือ “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” มีใจความว่าด้วยอริยมรรค มีองค์ 8 ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงชี้แนะว่าเป็นทางดำเนินชีวิตที่ไม่ซุ่มซ่ามที่สุดสองอย่าง ได้แก่ การหมกหมุ่นในความสะดวกสบาย และการกระทำให้ตนเองลำบาก การดำเนินชีวิตทั้งสองเส้นทางนี้จะเส้นทางที่นำมาซึ่งความรู้ ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในสรรพสิ่ง ซึ่งเป็นทางสายกลางที่มุ่งสู่ความสงบและความรู้ยิ่ง จนถึงขั้นตรัสรู้และบรรลุนิพพาน ทางสายกลางที่ว่านั่นคืออริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ 8 ประการ จากแนวคิดนี้อาจจะสรุปลักษณะของทางสายกลางในเชิงประยุกต์ใช้สำหรับชีวิตฆราวาส ทั่วไปได้ว่าเป็นหนทางที่มุ่งตรงสู่จุดหมายที่ตั้งงาม โดยไม่ซุ่มซ่ามในทางสุดโต่ง 2 อย่าง คือ

1.คนที่ชอบวัตถุนิยมหรือบริโภคนิยมที่ยึดเอาความสะดวกสบาย ความสวยงาม ความหรูหราฟุ้งเฟ้อ ความอโรยหรือเปลือยนอกของวัตถุต่าง ๆ ที่น่าชอบใจมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจในลักษณะที่หลงระเริงเกินไป คือปล่อยให้ตนเองเป็นทาสของวัตถุนิยมเกินไป

2.คนที่ชอบทำตัวให้ลำบาก เช่น ตระหนี่ ไม่ยอมกิน ไม่ยอมจ่าย ไม่ยอมใช้ ไม่ยอมแบ่งปัน ปฏิบัติตัวที่ก่อให้เกิดความลำบากโดยไม่มีเหตุผล ซึ่งเป็นทางที่ สุดโต่งไปอีกทางเป็นลักษณะของความไม่พอดี

ในการดำเนินชีวิตวิถีพุทธ คือยึดถือหลักความพอดีพอเหมาะถูกต้อง ตรงกับเป้าหมาย โดยมีองค์ประกอบแห่งความพอดี 8 ประการ ซึ่งคุณ โทซันธ(2554,น.75) ได้อธิบายว่า คือ ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง(สัมมาทิฐิ) ความคิดที่ถูกต้องสอดคล้องกับเป้าหมายที่ตั้งงาม (สัมมาสังกัปปะ) การสื่อสารกับผู้อื่นอย่างถูกต้อง (สัมมาวาจา) การปฏิบัติตัวกับผู้อื่นในทางไม่เบียดเบียน (สัมมากรรมันตะ) การเลี้ยงชีพตนในทางสุจริต (สัมมาอาชีวะ) ความเพียรพยายามเพื่อพัฒนาตนเอง ละชั่วสร้างเสริมความดี (สัมมาวายามะ) ความระมัดระวังทั้งคิด (สัมมาสติ) และความสงบใจ (สัมมาสมาธิ)

กล่าวคือ การดำเนินชีวิตอย่างพอดี โดยมีความรู้ความเข้าใจเป็นแกนนำสร้างสรรค์พฤติกรรมและจิตใจให้ตั้งงามไม่เบียดเบียนผู้อื่นและตนเองสามารถส่งเสริมและสนับสนุน แนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดีเพราะมีความสอดคล้องกันทั้งในสถานะที่เป็นทางสายกลาง แนวคิดหลักของเศรษฐกิจพอเพียง และองค์ประกอบของทางสายกลางในพระพุทธศาสนา คุณธรรมทั้ง 8 ประการนั้น (อริยมรรค) ก็จะเป็นองค์รวมแห่งธรรมที่สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับบุคคล พร้อมทั้งพัฒนาศักยภาพของบุคคลทั้งด้านความรู้ความคิดพฤติกรรม และจิตวิญญาณ ให้สามารถพึ่งตนเองได้ มีความเข้มแข็งยอมรับกับสภาพความเป็นจริงหรือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น สามารถสร้างสรรค์ให้เกิดดุลยภาพทางสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมตามความมุ่งหมายของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี เพราะหัวใจสำคัญขององค์คุณธรรมทั้ง 8 ประการนั้นอยู่ที่ความพอดี ความถูกต้องความเหมาะสม (สัมมา) นั่นเอง

2. แนวคิดการดำเนินชีวิตตามหลักความสันโดษ โดยมากจะพบว่าหลายคนในสังคมไทยยังไม่มี ความเข้าใจถึงความหมายที่ถูกต้อง มีจำนวนไม่น้อยที่เข้าใจว่าความสันโดษ คือ

ความขี้เกียจการไม่ชวนขยายดินร่นไม่ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนา ซึ่งเป็นสาเหตุให้ชีวิตตกต่ำทำให้สังคมและประเทศชาติก็ไม่ได้รับการพัฒนา เพราะว่าหลักคำสอนเรื่องสันโดษทำให้คนงอมืองอเท้าเป็นคนเกียจคร้าน ไม่มีความกระตือรือร้นในการทำงานหรือการประกอบอาชีพ เป็นต้น ถือว่าเป็นความเข้าใจผิดจากหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างมาก จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่เราควรจะทำ ความเข้าใจให้กระจ่าง กับคำว่า “ความสันโดษ” เพราะนับได้ว่าเป็นรากฐานสำคัญของการดำเนินชีวิตที่พอเพียง จึงขอนำมาอธิบายเพื่อความเข้าใจ ดังนี้

คำว่า “สันโดษ” ตรงกับภาษาบาลีว่า “สนตญฺฐิ” มีความหมาย ดังที่ปรากฏในมังคลัตถ ที่ปณี(2544,น.97) 3 ประเด็น ได้แก่

ประเด็นที่ 1 สันโดษ แปลว่า ยินดีสิ่งที่เป็นของเราเอง กล่าวคือความพอใจวัตถุสิ่งของของที่เป็นส่วนของเราเอง ไม่แสดงอาการรังเกียจหรือดูถูกปัจจัยสิ่งของต่างดุษที่ตนเองสามารถหามาได้จากการทำหน้าที่การงานต่างๆ โดยชอบธรรมทั้งในเวลาใช้สอย ไม่ว่าสิ่งใดก็ตาม ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี ประณีตสวยงามหรือไม่ก็ตามก็ยินดีด้วยสิ่งนั้น ด้วยความรู้สึกที่ว่ามีความภาคภูมิใจว่าเราได้สิ่งนั้นมาเป็นสมบัติของเราโดยถูกต้อง ไม่ผิดศีลธรรม กฎหมายบ้านเมืองและจารีตประเพณีต่างๆ

ประเด็นที่ 2 สันโดษ แปลว่า ยินดีในสิ่งที่มีอยู่กล่าวคือ มีความพอใจยินดีในปัจจัยสิ่งของทรัพย์สินเงินทอง หรือแม้แต่คู่ครอง ที่เราหาได้มาแล้วโดยปราศจากความรู้สึกเสียใจมีข้าวของเงินทองอยู่เท่าใดก็พอใจเท่านั้น ไม่กระวนกระวายอยากได้ในสิ่งที่มิได้และไม่ได้มี ไม่ดิ้นรนมากเกินกำลังความสามารถของตน และไม่มีความทะเยอทะยานอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน ซึ่งหมายถึงรู้จักพอประมาณนั่นเอง

ประเด็นที่ 3 เป็นประเด็นที่เกี่ยวกับความรู้สึกที่ละเอียดลงไปอีกนั่นคือ สันโดษ หมายถึง การละจากความรู้สึกยินดียินร้ายในสิ่งที่น่าชอบใจ น่าปรารถนา และในสิ่งที่ไม่น่าชอบใจไม่น่าปรารถนาซึ่งในทางพระเรียกว่า “อิฏฐารมณฺ์ และอนิฏฐารมณฺ์” ความสันโดษตามความหมายนี้เป็นการวางใจให้เป็นกลาง ไม่เอนเอียง ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ต่างๆ ที่มากระทบอันเป็นเรื่องของโลกธรรมทั้ง 8 ประการ ไม่ว่าจะ เป็น ได้ลาภ เสื่อมลาภ ได้ยศ เสื่อมยศ สรรเสริญ นินทา สุข และทุกข์ ถ้าอารมณ์หรือความรู้สึกที่กล่าวมานี้จะทำให้เข้าใจทุกสิ่งตามความเป็นจริงตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ เช่นที่ว่า “ทุกสิ่งทุก อย่างที่เกิดจากปัจจัยปรุงแต่งล้วนไม่แน่นอน (อนิจจัง) มีความเกิดขึ้น (อุปาทะ) ในเบื้องต้นมีความตั้งอยู่ (ฐิติ) ในท่ามกลางและมีความดับสลายไป (ภังคะ) ในที่สุด ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดจากปัจจัยปรุงแต่ง ไม่มีสิ่งใดคงทนอยู่ในสภาพเดิมได้(ทุกขัง) และทุกสิ่งทุกอย่างไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริง ไม่ใช่สัตว์บุคคล ไม่ใช่ตัวตนเราเขา เราไม่สามารถบังคับให้เป็นไปตั้งใจเราปรารถนาได้ทุกอย่างไป (อนัตตา)” เมื่อเรามีความเข้าใจอย่างนี้ ก็จะทำให้มีจิตใจที่สม่ำเสมอในทุกอารมณ์ที่มากระทบจิตก็จะมีทัศนคติเห็นภาพรวมของสรรพสิ่งเสมอกันไม่เดือดร้อนใจกับสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา ไม่ลึงโลดใจกับสิ่งที่น่าปรารถนา ลักษณะนี้เรียกว่า ผู้สันโดษด้วยใจที่สงบนั่นเอง

แนวทางการแก้ปัญหาชุมชนด้วยหลักอริยสัจ 4

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนควบคู่ไปกับการพัฒนาชุมชนความจำเป็นที่จะต้องรู้ถึงปัญหาของชาวบ้านเพื่อทำการพัฒนาให้ถูกต้อง ผู้เขียนขอเสนอว่าควรจะนำเอาหลักอริยสัจ 4 ประการไปใช้ เพราะถือได้ว่าเป็นหลักธรรมที่สำคัญและนำมาใช้ประยุกต์เพื่อแก้ปัญหาได้ดังนี้

1. ทุกข์ คือ การทำให้รู้จักตัวความทุกข์หรือตัวปัญหาที่เกิดขึ้นสามารถค้นหาสิ่งที่ทุกข์นั้นได้
 2. สมุทัย คือ รู้จักต้นเหตุของปัญหาว่าปัญหาเกิดขึ้นมาจากสาเหตุอะไร เพราะพระพุทธศาสนาชี้แจงว่าการดับทุกข์นั้นจะใช้ไม่ได้ผลอย่างแน่นอนถ้าไม่มองหาสาเหตุว่าปัญหานั้นเกิดจากอะไร แล้วค่อยหาวิธีแก้ไขปัญหานั้นได้อย่างตรงจุด เพราะถ้าแก้ไขปัญหานั้นได้ระดับหนึ่งแต่สาเหตุยังอยู่ ปัญหา(ทุกข์)ก็จะต้องเกิดอีกซ้ำแล้วซ้ำเล่า แต่ถ้าแก้ไขปัญหานั้นที่ปลายเหตุ ซึ่งแทนที่จะแก้ที่ต้นเหตุกลับไปว่าวนวายอยู่ที่ตัวความทุกข์อันเป็นผล จึงวนเวียนแก้ปัญหาเดิมๆที่เกิดขึ้นไม่ได้ เสียงบประมาณ เสียเวลา ซ้ำซาก อยู่กันเอง

3. นิโรธ คือ ให้รู้จักความดับทุกข์แก้ปัญหาทั้งหลายที่เกิดขึ้น
 4. มรรค คือ ให้รู้จักว่าความดับทุกข์นั้นจะเกิดขึ้นลอย ๆ ไม่ได้ จะต้องมีการปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ หรือถึงจุดหมายของงานที่ตั้งใจเอาไว้

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเน้นให้มนุษย์พัฒนาปัญญาจนสามารถหลุดพ้นความทุกข์ได้ และเน้นการฝึกฝนพัฒนามนุษย์ เพราะมนุษย์มีศักยภาพและธรรมชาติที่เอื้อต่อการพัฒนาชีวิตได้อย่างดีเยี่ยม ผู้เขียนจึงขอแนะนำกระบวนการพัฒนาชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนาด้วย ระบบไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งกระบวนการที่จะพัฒนาชีวิตด้วยหลักไตรสิกขานี้ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์(ป.อ. ปยุตโต) (2544,น.51) ให้ได้แนวทางไว้ดังนี้ “มรรคมืองค์ 8 หรือทางสายกลางคือกระบวนการของไตรสิกขาในแง่วิถีชีวิต สิกขา คือ การศึกษา หรือฝึกฝนพัฒนาคนเพื่อให้เขาดำเนินชีวิตได้อย่างสมบูรณ์ ไตรสิกขาเป็นองค์สรุปของมรรคมืองค์ 8 (อริยมรรค)และถือว่าเป็นระบบการปฏิบัติที่ครบถ้วนสมบูรณ์มีขอบเขตครอบคลุมมรรคมืองค์ 8 (อริยมรรค)มีดังนี้

1. สัมมาทิฎฐิ มีความเห็นถูกต้อง
2. สัมมาสังกัปปะ คิดดี
3. สัมมาวาจา วาจาดี
4. สัมมากัมมันตะ การกระทำดี
5. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพถูกต้อง
6. สัมมาวายามะ เพียรพยายาม
7. สัมมาสติ ระลึกรู้ถูกทาง
4. สัมมาสมาธิ จิตตั้งใจในถึงสิ่งนั้น

เพื่อให้มองเห็นเป็นหมวดหมู่ และช่วยให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น มีการจัด มรรคมืองค์ 8 (อริยมรรค)ลงในไตรสิกขา ดังนี้

1. หมวดศีล ประกอบด้วย สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ
2. หมวดสมาธิ ประกอบด้วย สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ
3. หมวดปัญญา ประกอบด้วย สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ

นอกจากนั้นในการศึกษาตามหลักการดังกล่าวแล้ว สำคัญที่สุดที่จะต้องมีความเชื่อใน โภธิ เรียกว่า “โภธิศรัทธา” ซึ่งถือว่าเป็นศรัทธาพื้นฐาน เมื่อมนุษย์เชื่อในปัญญาที่ทำให้มนุษย์เป็นผู้รู้ได้แล้วเขาก็พร้อมที่จะฝึกฝนตนเอง ส่วนการที่บุคคลจะแจ้งประจักษ์ได้หรือไม่ นั่นก็เป็นเรื่องของความแตกต่างระหว่างบุคคลดังเช่นในหลักบุคคล 8 ประเภท (พระอรียบุคคล 8 จำพวก) และขึ้นอยู่กับการพัฒนาศักยภาพของเขาตามที่สั่งสมเอาไว้ ตามที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าคำว่า โภธิ นั้นให้จุดเน้นทั้งในด้านศักยภาพที่มนุษย์แก้ไขจนถึงที่สุดและในด้านของปัญญา ให้เห็นว่าเป็นแก่นนำของการพัฒนาปัญญาแต่เพื่อจะให้โภธินี้ปรากฏขึ้น เพื่อพัฒนาบุคคลให้กลายมาเป็นผู้ที่พัฒนาแล้ว มนุษย์ต้องมีกระบวนการพัฒนาที่เรียกว่า สิกขา ซึ่งเป็นการศึกษา สิกขาก็คือกระบวนการพัฒนามนุษย์นั่นเอง

พระสงฆ์กับความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

บุคลากรทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญคือ พระสงฆ์ เป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่จะสร้างความเข้าใจกับประชาชนในชุมชนในการที่จะประยุกต์หลักธรรมแล้วนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน จากการที่ผู้เขียนได้ทำการศึกษาและวิจัย เรื่องการประเมินเพื่อวัดระดับและขับเคลื่อนด้วยการยกระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของวัด ในจังหวัดอุบลราชธานี โยโสธร อำนาจเจริญ มุกดาหารและนครพนม” ได้พบข้อมูลที่ควรนำมาเสนอให้วิเคราะห์ร่วมกัน ดังนี้

ตามที่ศนะของพระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถามเชื่อว่า เมื่อชุมชนนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติแล้วจะช่วยลดปัญหาสังคมได้อย่างมาก (ร้อยละ 78) ทั้งนี้วัดในจังหวัดอุบลราชธานีมีความเชื่อมากกว่าจังหวัดอื่น ๆ วัดในจังหวัดอำนาจเจริญผู้ตอบเชื่อว่า ช่วยลดปัญหาได้ในระดับมากเพียงร้อยละ 34 เท่านั้น และเชื่อว่าช่วยได้เล็กน้อยในสัดส่วนที่เท่ากัน เหตุผลสืบเนื่องมาจากพระสงฆ์ในพื้นที่ดังกล่าวน่าจะขาดการเชื่อมโยงความรู้ความเข้าใจเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ เช่นการพัฒนาชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงจะต้องแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยการเริ่มจากรฐานราก นั้นหมายถึงสภาพสังคมที่เป็นอยู่ (ประเทศเราหมายถึงภาคการเกษตร) แล้วจากนั้นค่อยต่อยอดไปถึงภาคอุตสาหกรรม โดยมีการพัฒนาต้องเป็นไปอย่างมีหลักการ มีภูมิคุ้มกันและมีคุณธรรม แต่คิดว่าการพัฒนาประเทศคือการใช้ทรัพยากรภายในประเทศเพื่อให้ชุมชนเจริญก้าวหน้าอย่างทันทีทันใด ซึ่งจะเห็นได้ความรุนแรงของปัญหา หนี้ครัวเรือนมีอัตราการขยายตัวเร็วกว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจเกษตรกรที่มีการศึกษาน้อยยังมียึดติดอยู่กับกระแสของสังคมประกอบกับลัทธิบริโภคนิยมได้แทรกซึมผ่านทางโทรทัศน์เข้าไปสู่ทุกพื้นที่กระตุ้นให้เกษตรกรมีความอยากได้สิ่งของเครื่องใช้แบบวิถีลัดทำให้ตกเป็นทาสกระบวนการค้าผ่อนส่งทำให้แทนที่จะลงทุนเพื่อเพิ่มผลผลิตกลับมาเงินที่มีจำกัดมาใช้จ่ายโดยไม่เกิดการกองงยเกิดเป็นปัญหาหนี้สินเรื้อรัง และนับวันปริมาณหนี้ได้ทวีขึ้นอย่าง

นำวิถิก

ในจังหวัดยโสธรพระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถาม 2 ใน 3 เชื่อว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ช่วยบรรเทาปัญหาของชุมชนได้มาก ส่วนจังหวัดมุกดาหาร และอำนาจเจริญผู้ตอบแบบสอบถามมีความเชื่อว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ช่วยบรรเทาปัญหาชุมชนได้อย่างมาก ร้อยละ 75 – 80 ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า “ศรัทธา” การตอบคำถามของพระสงฆ์ 2 ใน 3 “เชื่อ”ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงช่วยบรรเทาปัญหาของชุมชนได้มาก ถือว่าเป็นบันไดขั้นแรกของการนำไปสู่การพัฒนา เพราะศรัทธานั้นเริ่มมาจาก ความจงรักภักดีที่มีต่อพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ทรงพระราชทานไว้ ส่วนการนำไปสู่การปฏิบัติ และประสบผลสำเร็จ ขึ้นอยู่กับความร่วมมือร่วมใจของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นบ้าน – วัด – โรงเรียน สร้างพลังของการเปลี่ยนแปลงชุมชนให้มีสภาพดีขึ้นเพื่อสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชนและป้องกันแก้ไขปัญหาสังคม โดยการเพิ่มพูนความสามารถให้แก่บ้าน – วัด – โรงเรียน เพื่อให้การจัดการกับปัญหาของตนเองได้ โดยถือหลักการประชาธิปไตยในการมีส่วนร่วมดำเนินงานของประชาชน คือการพึ่งพาตนเอง ของประชาชน การพัฒนาชุมชน การให้การศึกษาแก่ชุมชนและการผสมผสานระหว่างกลุ่มประโยชน์ต่าง ๆ ในชุมชน

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขด้านความรู้ พระสงฆ์ครั้งหนึ่ง (ร้อยละ 55.58) ให้นำหนักกับสติปัญญามากที่สุดเพราะเป็นหลักธรรมพื้นฐานของการใช้ชีวิตมนุษย์ ซึ่งในการศึกษาทางพระปริยัติธรรมตั้งชื่อหัวข้อสติปัญญา ว่า ธรรมที่มีอุปการะมาก ประโยชน์ของสติ คือ เมื่อใช้ให้ถูกต้องตามกาลเวลาแล้ว ย่อมให้ผลดี คือ สติเป็นธรรมะที่ป้องกันความพลั้งเผลอ ทำอะไรก็ไม่ผิดพลาด ส่วนสัมปชัญญะเป็นธรรมคอยกำกับจิตให้มีความรู้สึกตัวอยู่เสมอ ในขณะที่กำลังทำ กำลังพูด กำลังคิด ไม่ให้ผิดพลาดได้ นอกจากนั้น ความยากจนในทางธรรมของพระพุทธศาสนาให้ 2 ความหมาย คือ 1. ความขาดแคลนในปัจจุบันซึ่งขึ้นพื้นฐานของการดำรงชีพตามฐานของมนุษย์ และ 2. ขัดสนทางสติปัญญา ยากจนในศีลธรรม แค้นแค้นในคุณความดี ไร้ความเมตตากรุณา เป็นต้น ส่วน “ปัญญา” แปลว่า ความรู้ทั่ว คือรู้ทั่วถึงเหตุถึงผล รู้อย่างชัดเจน รู้เรื่องบาปบุญคุณโทษ รู้สิ่งที่ควรทำควรเว้น เป็นต้น เป็นธรรมที่คอยกำกับศรัทธา เพื่อให้เชื่อประกอบด้วยเหตุผล ไม่ให้หลงเชื่ออย่างมกมาย พระพุทธเจ้าทรงแสดงปัญญาไว้ถึง 3 ระดับ ซึ่งปัญญาทุกประเภทนั้นต้องสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน ไม่มีอะไรสำคัญมากน้อยไปกว่ากัน เนื่องจากการจะข้ามสะพานไปได้ ต้องเดินผ่านตั้งแต่ ต้นสะพาน กลางสะพาน แล้วจึงจะถึงปลายสะพานที่ทำให้ข้ามพากได้ ปัญญา 3 ระดับก็เป็นฉันทันนั้น คือเริ่มจาก เข้าใจว่าอะไรคือ กุศลและอกุศล เข้าใจกระบวนการธรรมชาติ ตั้งแต่กฎแห่งกรรม ถึงไตรลักษณ์ และสุดท้าย จึงตระหนักถึงสภาวะของทุกข์และแนวทางการดับทุกข์ (อริยสัจ) ปัญญา 3 ประการที่วานี้ ได้แก่

1. สุตมยปัญญา คือ ปัญญาที่สำเร็จโดยการฟัง หมายถึงเอาปัญญา ความรู้ ความเข้าใจจากการอ่านและการฟัง ทบทวนศึกษาซ้ำแล้วซ้ำเล่า จนกระทั่งมีพื้นฐานความรู้ที่ถูกต้อง และแม่นยำ ในอรรถและพยัญชนะ

2. จินตามยปัญญา คือ ปัญญาที่สำเร็จโดยการคิดพิจารณา หมายถึงปัญญาที่ได้จากการคิด

ใคร่ครวญ พินิจพิจารณา ให้เกิดความเข้าใจอย่างตถกผลึกตามขั้นตอนของเหตุผล และความสัมพันธ์ต่างๆ โดยมีใช้การ จดจำเฉยๆ แต่สามารถมองสภาพปรมาัตถ์ธรรมออกด้วยจินตนาการ เข้าใจถึงเป้าหมาย และรายละเอียดธรรมะได้ตรงทาง ไม่ว่าจะป็นนัยตรงหรือเชิงประยุกต์ เพียงแต่มีได้อยู่ในฐานะเป็น "ผู้เห็นด้วยตนเอง"

3. กาวนามยปัญญา คือ ปัญญาที่สำเร็จโดยการภาวนา หมายถึงปัญญาของผู้ปฏิบัติวิปัสสนาตามแนวทางของมหาสติปัฏฐาน 4 แล้วประจักษ์แจ้งในความมิใช่ ตัวตน สัตว์ บุคคล ของชั้น 5 เพราะประกอบด้วยรูปธรรมและนามธรรมเท่านั้น แม้ 'ใจ' หรือ 'วิญญาณ' ก็มิใช่ตัวตน เมื่อเห็นแล้ว ก็จะไม่เหลือคุณค่าสาระใดๆ ที่จะต้องยึดถือให้เกิดความทุกข์ทรมาน ปีบคั้นจิตใจอีกต่อไป

ดังนั้น หลักพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา จึงให้ความสำคัญของการสร้างสติปัญญา เสริมสร้างคุณความดี อันประกอบด้วยอำนาจคุณธรรมที่จะทำให้มนุษย์สามารถก้าวข้ามความเป็นสัตว์ที่เร่าร้อนด้วยอำนาจกามคุณ ด้วยการปรุงแต่งให้จิตกำหนดยินดีในวัตถุกาม จนขาดสติปัญญา ในการแสวงหาเพื่อตอบสนองความต้องการที่เรียกว่า ตัณหา (กิเลส) ความเจริญในวัตถุกามจึงเป็นความยุ่งยากทางจิตใจของมนุษย์ชาติ ที่จะต้องดิ้นรนชวนชาย เพื่อแสวงหาวัตถุภายนอกมาตอบสนองความต้องการจนเกินความจำเป็นตามฐานะ สติปัญญาจึงเป็นเครื่องป้องกันไม่ให้เกิดความพลั้งเผลอหรือผิดพลาด ลักษณะของสติ มีความระลึกได้ทันเวลา ก่อนทำ ก่อนพูด ก่อนคิด หน้าที่ของสติจะกำจัดสิ่งที่เป็นข้าศึก คือ ความเลินเล่อ (ปมาทะ) ประเภทของสติ มี 2 ประเภท คือ 1. สติขั้นต่ำ เป็นไปในกิริยาที่ทำ ถ้อยคำที่พูด และเรื่องที่เกิด และ 2. สติขั้นสูง เป็นไปในสติปัฏฐาน คือ ความระลึกที่เป็นไปในกาย เวทนา จิต และธรรม เมื่อถามสอบเรื่องหลักธรรมที่เกี่ยวกับความรู้ พระสงฆ์จึงให้น้ำหนัก สติปัญญามากที่สุด หลักธรรม อื่น ๆ จึงมีความสำคัญรองลงมา

สรุป

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงและปฏิบัติตนของประชาชนในทุก ระดับตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชน ถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอก และภายใน ทั้งที่ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความ ระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน ดำเนินชีวิตด้วยความอดทนความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งด้านวัตถุสังคมสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

รัฐบาลได้ดำเนินการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 – 13 มีจุดประสงค์หลักคือเพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุล ยั่งยืน และมีภูมิคุ้มกัน เพื่อความอยู่ดีมีสุข มุ่งสู่สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน หรือที่เรียกว่า “สังคมสีเขียว” ด้วยหลักการดังกล่าว จะเน้นเรื่อง

ตัวเลขการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแต่ยังคงให้ความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์ หรือระบบเศรษฐกิจที่มีความแตกต่างกัน ระหว่างเศรษฐกิจชุมชนเมืองและชนบท

เอกสารอ้างอิง

- คุณ โทชน์, (2552). *พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ทัศนีย์ ลักษณ์, (2554). *การสังคมนาเศรษฐกิจชุมชน*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต). (2554). *เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต). (2556). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2553). *พระกับป่ามีปัญหอะไร*. พิมพ์ครั้งที่ 4, นนทบุรี: สำนักพิมพ์ภาพพิมพ์.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุรพงษ์ วิบูลเศรษฐ, (2554). *เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์*, กรุงเทพฯ: พลังปัญญา.
- อภิชัย พันธเสน. (2552). *การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับอุตสาหกรรม ขนาดกลางและขนาดย่อม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.